

In de collectie Moll van de Universiteitsbibliotheek Utrecht bevinden zich 45 identieke exemplaren van deze hier te noemen 'Marmontkaart' (Harms & Donkersloot-de Vrij 1977, nr. 662). Ook in andere collecties vinden we deze kaart regelmatig. Wat is het eigenlijk voor een kaart? Waarom zijn er gedrukte kaarten gemaakt van een tijdelijk legerkamp? En welke andere kaarten zijn er nog van het kamp bij Utrecht gemaakt? Bij wie lagen de kartografische taken en verantwoordelijkheden? Aan Franse of aan Bataafse zijde?*

Het kamp bij Utrecht

Generaal August Frédéric Louis Viesse de Marmont (1774-1852) werd begin 1804 door Napoleon benoemd tot nieuwe opperbevelhebber van de Bataafse en Franse troepen in de Bataafse Republiek. Hij kreeg de opdracht de helft van deze troepen gereed te houden voor een invasie in Engeland. Marmont, die zijn hoofdkwartier in Utrecht vestigde, vond dat zijn troepen uitermate slecht voorbereid waren op welke militaire exercitie dan ook, en besloot ongeveer 18.000 manschappen met paarden en kanonnen te huisvesten op een centrale plaats: de heide tussen Driebergen en Amersfoort. Daar verrees in de zomer van 1804 een gigantisch tentenkamp, met loodsen en barakken voor de opslag. Bakkerijen en slagerijen werden in de nabijheid gevestigd. Om de geoefendheid van deze troepen te vergroten, werden dagelijks oefeningen in klein(er) verband gehouden, en eenmaal in de veertien dagen vonden 'manoeuvres in het vuur' plaats, waaraan alle militairen deelnamen: een spektakel, dat vele bezoekers uit het hele land aantrok.

H.R. Fredriks was tot 2007 officier en docent geografische inlichtingen bij de Koninklijke Landmacht. Sindsdien is hij werkzaam als antiquaar bij Cartografisch Antiquariaat Edward Wells BV.

De Carte du Camp d'Utrecht uit 1805

Marmont was een eerzuchtig mens en rustte niet voordat hij 'hier het best getrainde leger aller tijden zou bevelen, dat na mij wellicht geëvenaard, maar nimmer overtroffen zal worden.' Het leger trok ook allerlei lieden aan die probeerden een bestaan op te bouwen door hand- en spandiensten aan de militairen te verlenen, en hen ook allerlei koopwaren aanboden.

In het vroege voorjaar van 1805 werden er (voornamelijk houten) barakken opgericht, omdat Marmont zijn manschappen niet meer in tenten wenste onder te brengen. Het leger bivakkeerde niet lang in de nieuwe barakken, maar werd al begin augustus 1805 ingescheept om een invasie in Engeland uit te voeren. Na zes weken op de rede van Texel werd er plotsklaps ontscheept en trokken de troepen in ijtempo naar Zuid-Duitsland en Oostenrijk, waarna op 2 december 1805 bij Austerlitz (thans Slavkov in Tsjechië) de befaamde 'Driekeizersslag' (meer bekend als 'Slag bij Austerlitz') plaatsvond.

Marmonts eerzucht blijkt ook uit het feit dat hij de soldaten bij het kamp een aarden piramide heeft laten maken 'die de herinnering aan ons verblijf op deze vlakte in de toekomstige eeuwen levend zou houden.' Het deed hem goed dat de bewoners er de naam 'Marmontberg' aan gegeven hadden. Later schreef hij in zijn *Mémoires* (gepubliceerd 1856-57): 'Il ne reste de tout cela que la pyramide dont la durée sera éternelle, et que les habitants ont appelée de mon nom: elle est connue aujourd'hui dans le pays sous celui de Marmontberg.'⁴

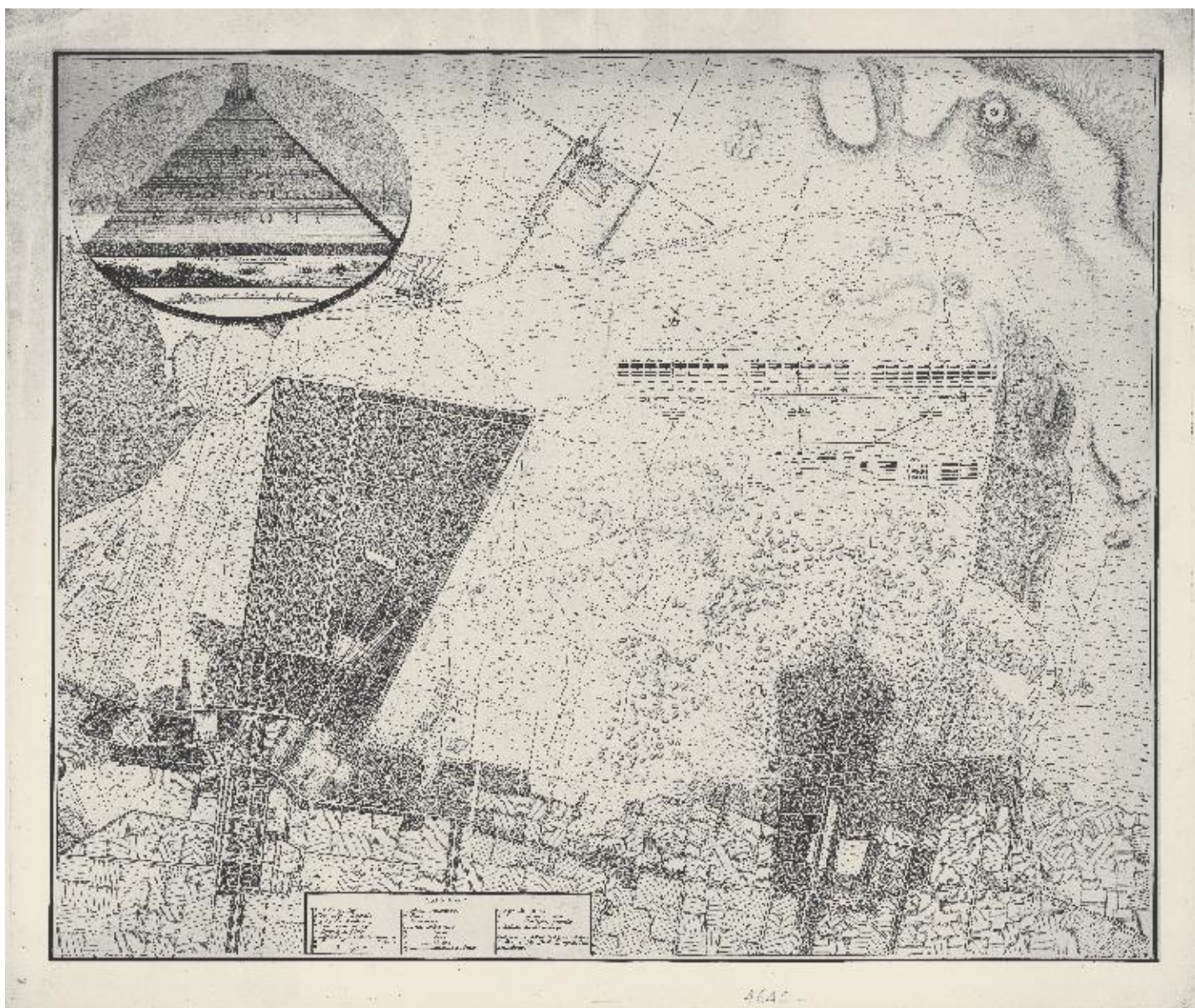
Hij wilde zeker niet weten dat de naam toen al lang veranderd was. Koning Lodewijk Napoleon had bij zijn bezoek

aan het kamp in 1806 de naam van het monument in 'Pyramide van Austerlitz' veranderd. De nieuwe naam herdenkt Napoleons overwinning een jaar eerder.

De kaart

Op 25 september 1804 schreef G.J. Le Fèvre de Montigny aan de minister van Oorlog dat de Fransen een kaart gemaakt hadden van het kamp 'uit gedrukte kaarten en andere saamgevoegde stukken', welke te algemeen was en uit hoofde van accuratesse 'en kleinheid der schaal geheel en al onvoldoende.' Daarop had Marmont hem gevraagd om een nieuwe kaart van het kamp te maken, die 'zowel voor de geschiedenis als tot instructie der militaire scholen' zou kunnen dienen. Net als in de piramide zag hij wellicht in een gedrukte kaart een vereeuwiging van de opzet en inrichting van zijn ideale legerkamp.

Le Fèvre de Montigny verzocht toestemming de nodige opmetingen te mogen doen en dagloners te mogen inzetten. Nadat de commiezen van het Bureau van de Genie de minister van Oorlog geadviseerd hadden dat de voorgestelde kaart inderdaad van veel waarde zou kunnen zijn voor de militaire scholen, kreeg hij op 13 oktober toestemming van het Staatsbewind 'om het camp bij Zeyst met de meeste mogelijke nauwkeurigheid' op te meten en de kaart 'op ene bekwame en duidelijke schaal te vervaardigen, zullende dezelve kaart zodanig moeten worden ingericht dat daarop alles gevonden wordt hetwelk kan geacht worden enige relatie tot het gemelde camp te hebben, terwijl dezelve daarenboven zal moeten worden voorzien

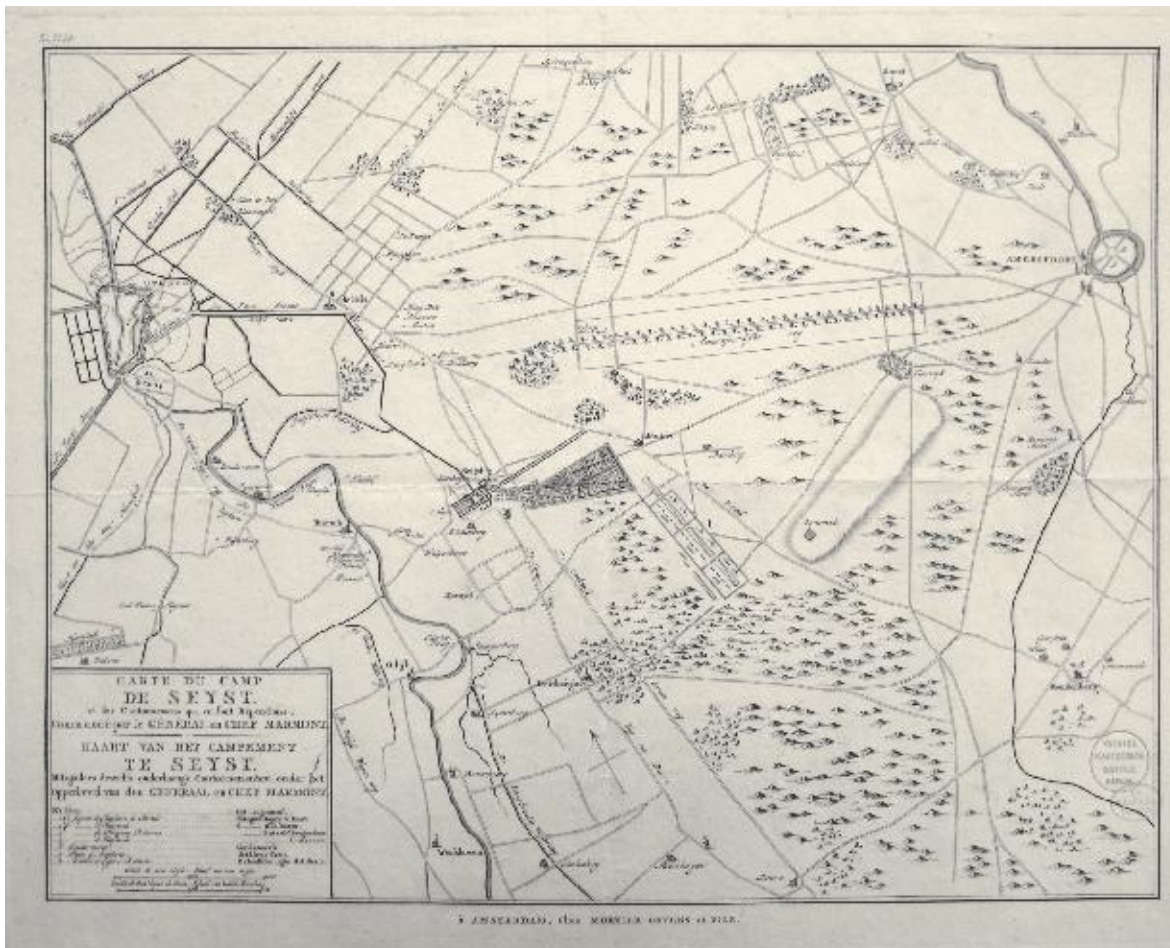

1. *Carte du Camp d'Utrecht, commandé par le Général en Chef Marmont, dessiné par le Lt. Col. Ing. Le Fèvre de Montigny. Gravée et dirigée par C. van Baarsel.* - Amsterdam: Mortier, Covens & Zoon, juni 1805. - kopergravure, 56,5 x 69,5 cm. Diverse collecties: 45 exemplaren in de collectie Moll, Universiteitsbibliotheek Utrecht, 3 exemplaren in de collectie Museum Bisdom van Vliet, Streekarchief Midden Holland, Gouda inv. no. 8556, 8558, 8559, 3 exemplaren in het *Fonds Marmont*, Archives Municipales Châtillon-sur-Seine, Frankrijk inv. no. 596, 597, 598, 2 exemplaren in het Utrechts Archief: 2143, 2144, diverse exemplaren in particuliere collecties.

van eene gespecificeerde en gedetailleerde aanwijzing der daarop gebragte objecten.' Gillis Johannes le Fèvre de Montigny (1765-1821) was sedert 1782 militair-ingenieur en examiner van landmeters die in 1806 bij de verponding (voorloper van het kadaster) aangesteld wensten te worden. Hij had al diverse kaarten vervaardigd, o.a. van Grave (1785), de Zuiderzee (1794), Kampen en omgeving en de grens van Friesland en Overijssel (1794). Binnen vier maanden was Le Fèvre de Montigny klaar met zijn kaart van het kamp. Begin februari toonde hij de kaart van het kamp aan Marmont, die 'zijn bijzonder genoeg heeft betuigd.' Marmont wilde de kaart door een plaat-

snijder laten graveren, wat f 300,- zou kosten. Op 7 mei 1805 stuurde Le Fèvre de Montigny naar het ministerie van Oorlog de 'speciale kaart van het kamp bij Zeist, zoals het zich in den voorleden jare heeft bevonden en volgens de opgave van den generaal en chef Marmont nu wederom zal worden betrokken, met kennisgeving dat door hem die kaart van het kamp met de situatie van Zeist en Driebergen, welke door hem is opgemeeten en geteekend, zoodra die in gravure is gebragt, mede dadelijk aan dit departement zal inzenden.' Op 11 juni was de kaart gereed. In de *Amsterdamse Courant* van die datum

staat de volgende advertentie: 'C. VAN BAARSEL, Graveur te Amsterdam, geeft in het licht, de KAART van het CAMP by ZEIST, gecommandeerd wordende door den Generaal en Chef Marmont, waarop zich bevinden de geheele situatie van de Dorpen Driebergen en Zeist, alsmede de Pyramide voor gemelde Camp opgerigt; zynde opgenomen door de Luit. Coll. Ingr. Le Fèvre De Montigny en verdere Ingenieurs. Te bekomen by Covens en Mortier, te Amsterdam; van Cleef, in 's Hage; te Utrecht, by Wild en Altheer, en te Zeist, by Beck, op het Hof. De prys is, op ordinair Papier, f 2:12:- en op Engelsch Papier f 3:3:-' (Van der Krogt 1985, nr. 1974).

2. Carte Du Camp De Seyst, et des Cantonemens qui en sont Dépendans: Commandé par le Général en Chef Marmont. - Amsterdam: Mortier, Covens & Zoon, februari 1805. - kopergravure, 39,5 x 51 cm. Collectie Utrechts Archief: 2142-1 en Berlin Staatsbibliothek-Preußische Kulturbesitz: Kart. K 10870.

3. Carte du Camp d'Utrecht et des Cantonemens qui en dépendent, Commandé par le Gén.^{al} en Chef Marmont, Conseiller d'État, Grand Officier de la Légion d'Honneur. - [s.l., s.n., 1804]. - manuscriptkaart, 39,5 x 51 cm. Collectie Museum Bisdom van Vliet, Streekarchief Midden Holland, Gouda inv. no. 8555.

Andere kaarten van het Zeister kamp

Merkwaardig is dat bijna vier maanden voor Le Fèvres kaart gereed was al een kaart van het kamp was uitgegeven. De Amsterdamse kaartenuitgever Mortier, Covens & Zoon adverteerde op 19 en 21 februari in de *Amsterdamse Courant* dat bij hen 'is gedrukt en wordt heden uitgegeven: Kaart van het Campement te Seyst (...)' (Van der Krogt 1985, nr. 1964). Voor één gulden was deze kaart bij hen te koop, ze was dan ook een stuk kleiner dan Van Baarsels kaart (zie afb. 2). Deze kaart wordt in de *Allgemeine geographische ephemeriden* heel slecht beoordeeld. Ze toont 'ein unvollkommenes Bild' van dat kamp, wat vooral aan de onbeholpen weergave van de topografie geweten wordt (Van Egmond 2009, 281). Hiermee wordt geduid op de primitieve weergave van de oorden, het onsamenvangende beeld in het perspectief van de hoogteaanduiding en het niet onderscheiden van het ontgonnen land. Dat een dergelijke kaart toch gegraveerd en uitgegeven werd zegt veel over de commerciële werkwijze van het uitgevershuis. Het heeft er alle schijn van dat het tempo van het vervaardigen van een gedrukte kaart geprefereerd werd boven kartografische correctheid. Een bewijs des te meer dat er toentertijd veel waarde gehecht werd aan de aanwezigheid van Generaal Marmont en zijn troepen. Echter, hoe kwam het uitgevershuis aan deze kartografische informatie?

De vroegste kaart van het kamp

Een antwoord op bovengenoemde vraag moet gezocht worden in de vroegst bekende kaart van het kamp. Deze onvoltooide en ongesigneerde manuscriptkaart met de titel *Carte du Camp d'Utrecht et des Cantonnements qui en dépendent, Commandé par le Gén.^{al} en Chef Marmont, Conseiller d'État, Grand Officier de la Légion d'Honneur* is zeer waarschijnlijk vervaardigd door een Bataafse kartograaf. Dit valt onder meer af te leiden uit de correcte toponiemen en de met potlood toegevoegde bospercelen met de aanduidingen *bos*. Of dit dan de kaart is die de Overste Le Fèvre de Montigny beschreef als de kaart van het kamp uit 'gedrukte caarten en andere saamgevoegde stukken', welke te algemeen was en uit hoofde van accurate 'en kleinheid der schaal geheel en

al onvoldoende' is mogelijk maar valt te betwijfelen. Deze eerste kaart waar ook de grenzen van het Franse grondgebied op staan dateert van voor de bouw van de *Pyramide*, en is wellicht vervaardigd in de zomer van 1804. In de legenda zijn de disposities van de diverse Franse en Bataafse eenheden reeds aangegeven. Een markant gegeven op de kaart is de aanduiding van de drie divisies op het kamp: twee Franse en één Bataafse. Echter, er wordt nog een vierde eenheid aangeduid, noordwestelijk van de andere drie divisies. Betreft het hier inderdaad een vierde (mogelijk geplande) divisie of betreft het hier iets anders? Feit is wel dat ook deze gegevens overgenomen zijn op de hierboven beschreven kaart van Mortier, Covens & Zoon. Dit terwijl er daadwerkelijk drie divisies op het kamp verbleven hebben.

Mocht Le Fèvre de Montigny inderdaad de vervaardiger van deze kaart geweest zijn, dan zou zijn bovengenoemde opmerking meer dan curieus zijn. En als we deze kaart vergelijken met andere manuscriptkaarten van zijn hand, dan is deze kaart geenszins van het kartografische niveau van zijn andere kaarten. Of speelde er nog meer en doelde hij wellicht op een andere kaart?

Een bijzondere kaart

Dat niet alleen de Bataafse Divisie zich bezighield met het vervaardigen van kaarten, maar ook de Fransen, wordt duidelijk met de kaart *Carte du Camp d'Utrecht et des Cantonnements...* (zie afb. 4).

Ook op deze kaart is de begrenzing van het Franse grondgebied terug te vinden. Deze bijzondere kaart, deels lithografie en deels manuscript, is ongetwijfeld door een Fransman vervaardigd. Dit valt onder meer af te leiden aan de foutieve toponiemen en de vertaling naar het Frans van een aantal van deze toponiemen. De basisinfrastructuur en het raamwerk voor de legenda zijn gelithografeerd, de overige topografische aanduidingen zijn in manuscript. Het is waarschijnlijk dat het gelithografeerde deel direct afgeleid is van de manuscriptkaart hierboven. De kaart mag gezien de periode van vervaardiging als een lithografisch incubabel omschreven worden. Dat enkel de basisinfrastructuur op de steen getekend is, geeft mogelijk aan dat er haast was bij het vervaardigen van een (deels)

gedrukte kaart. Maar aan de andere kant duidt het ook op een vervaardigingsmethode om snel actuele kaarten van dit gebied te maken door aan verandering onderhevige kaartelementen met de hand in te tekenen. Iets wat tegenwoordig nog steeds gebeurt binnen de krijgsmacht; een 'overlay' van disposities van bijvoorbeeld eenheden over een topografische kaart.

Maar wanneer is deze kaart dan vervaardigd? En hoe verhoudt deze kaart zich tot die van Mortier, Covens en Zoon? Was het dan deze kaart die tot ongenoegen leidde bij Overste Le Fèvre de Montigny?

Dit laatste is niet geheel ondenkbaar. Het is namelijk een feit dat een Fransman een door een Nederlander vervaardigde en onvoltooide manuscriptkaart op de steen tekende om daarmee in productie te gaan. En dat zou zo maar op weerstand bij Overste Le Fèvre de Montigny gestuit kunnen hebben die daarin een motivatie vond om een brief hierover aan de Minister van oorlog te schrijven. Deze stelling is mogelijk maar kan niet voldoende onderbouwd worden. Dit doordat beide bekende exemplaren van deze bijzondere kaart op gevegerd papier gedrukt zijn en eveneens beide een (schaars) watermerk *van der Ley* hebben.

Deze van der Ley was een papiermaker uit Noord Holland en heeft dit papier pas in 1810 uitgegeven. En dat is opmerkelijk, daar het Zeister kamp in 1808 opgeheven werd.

Na verdere analyse van de kaart van Mortier, Covens en Zoon (zie afb. 1) blijkt dat er wel degelijk een relatie is tussen deze kaart en die van het uitgevershuis. Dit blijkt met name uit de overeenkomende topografische weergave van het reliëf en de bossen. Echter, er ontbreekt een aantal 'kampelementen' op de Mortier kaart. Dit kan een bewuste keuze geweest zijn, daar ook de begrenzing van het Franse grondgebied zoals deze al op de eerste kaart voorkwam niet overgenomen is.

Een antwoord op de vraag waarom er een reden was om deze kaart alsnog in 1810 of vlak daarna te vervaardigen kan gezocht worden in enerzijds de belangrijkheid van het kamp en anderzijds in de uitstraling van het kamp. Het betrof hier een schoolvoorbeeld van een militair kampement. Mogelijk dat er dus een geschiedkundig of een onderwijskundig belang was; ter lering van (op te leiden

4. *Carte du Camp d'Utrecht et des Cantonnements qui en dépendent, commandé par le Gén.^{al} en Chef Marmont, Conseiller d'État, Grand Officier de la Légion d'Honneur.* - [s.l., s.n., ca. 1810]. - lithografie en manuscript 39 x 65 cm. Collectie Cartografisch Antiquariaat Edward Wells BV inv. no. 2876.

recruten voor) het Franse leger (1810-1813, inlijving Koninkrijk Holland door het Franse Keizerrijk). Het lag in ieder geval geenszins voor de hand dat er wederom een Kamp bij Zeist zou komen, daar het strijdtoneel onder Napoleon zich in 1810 ver buiten ons grondgebied afspeelde.

Daarnaast, wat was de noodzaak om deze kaart in 1804/1805 uit te geven terwijl de (kartografisch veel betere) *Marmontkaart* van Overste Le Fèvre de Montigny reeds in februari, in manuscript weliswaar, voltooid was?

Of deze kaart dan ook al eerder is gemaakt dan pas in 1810 is in theorie mogelijk daar het lithografische proces in 1804 al reeds bekend was bij de Fransen. En als deze kaart dan ook als voorbeeld voor de kaart van Mortier, Covens en Zoon gediend heeft, dan is hij wellicht in oktober/november 1804 uitgegeven; na de voltooiing van de *Pyramide* en voor het graveren van de koperplaat voor de in februari 1805 uitgegeven kaart. Of dit daadwerkelijk zo is zal hieronder blijken.

De Carte du Camp d'Utrecht uit 1805; een tweetal manuscriptkaarten

Deze kaart, zoals beschreven in de inleiding, is dus een initiatief geweest van Overste Le Fèvre de Montigny. Naast de 45 gedrukte exemplaren in de collectie Moll, bevinden zich er ook nog drie in het *Fonds Marmont*, drie in de collectie Museum Bisdom van Vliet, twee in het Utrechts Archief en enkele exemplaren in andere archieven en particuliere collecties. Naast het drietal gedrukte kaarten in de collectie van Museum Bisdom van Vliet, bevindt zich hier ook een tweetal manuscriptkaarten van deze kaart; een voorstudie en de definitieve manuscriptkaart die door Cornelis van Baarsel gebruikt is om op de plaat gesneden te worden. De ongesigneerde voorstudie zonder titel, tekstuele invulling en met een niet ingevulde schaalbalk en noordpijl is voorzien van een voor Le Fèvre de Montigny zo kenmerkende 'ovaal'; zijn 'inzetcartouche' ten behoeve van de kaarttitel en overige kaartteksten. In het geval van deze kaart heeft Le Fèvre de Montigny gekozen om de *Pyramide* in het ovaal af te beelden.

Op de definitieve manuscriptkaart, met eenzelfde afmeting, staat wel de titel (op de *Pyramide* in het ovaal) en alle tekstuele gegevens ingevuld. Opmerkelijk is dat hij op de kaart de toevoeging *pyramide* plaatst. Van Baarsel heeft hem hierin gecorrigeerd door deze te wijzigen in de toentertijd correcte spelling *Pyramide*. Doordat het hier een naamgeving betreft wordt tegenwoordig nog steeds de benaming *Pyramide* gehanteerd.

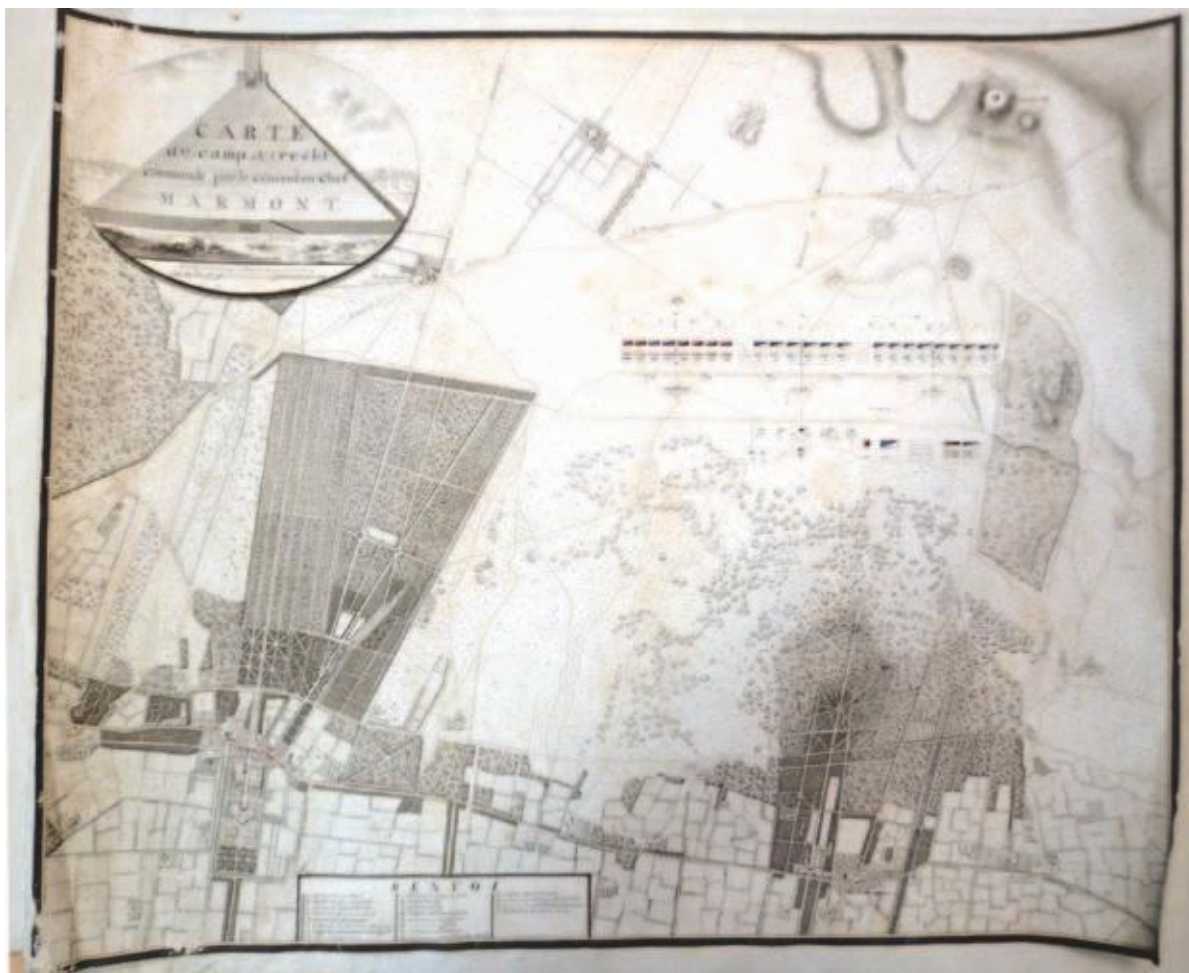
De kaart blinkt uit in gedetailleerdheid. Zo is iedere aanwezige divisie minutieus uitgewerkt met linies van tenten en barakken tot aan de individuele tenten van de commandanten. Ook het artilleriekamp en het artilleriepark zijn in detail weergegeven.

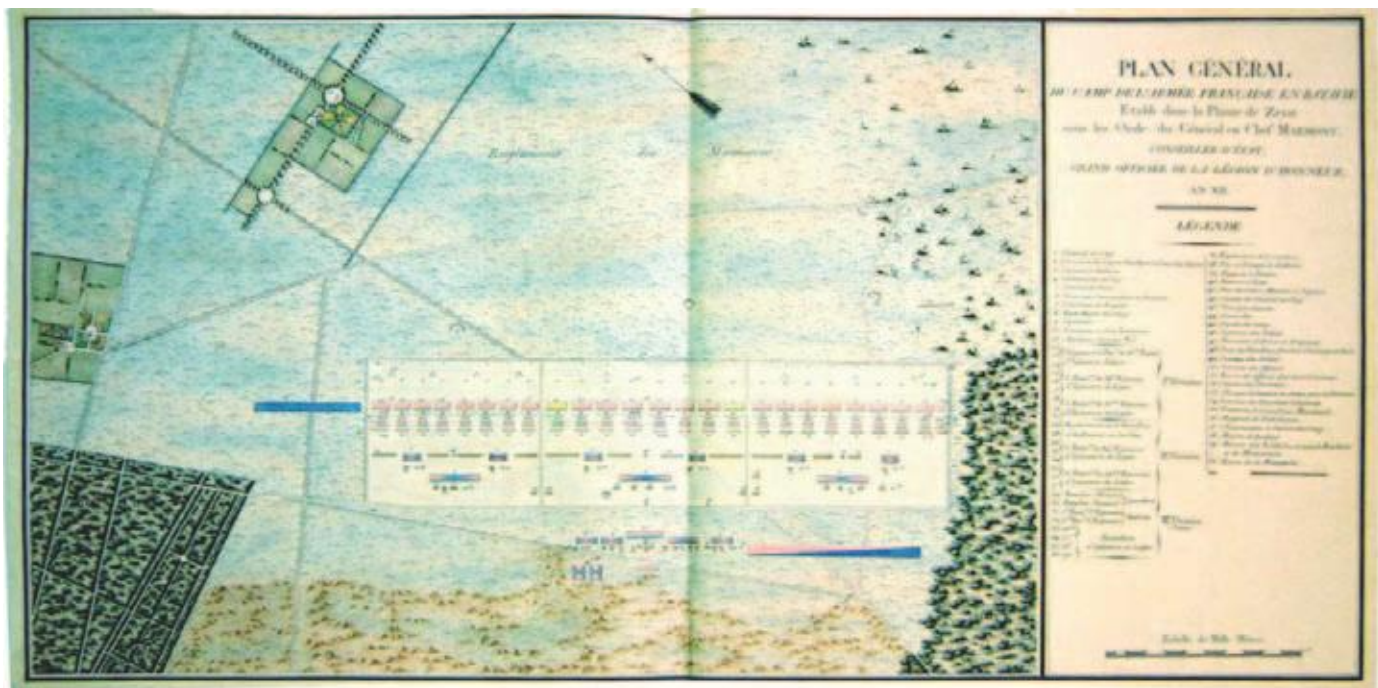
De eerder beschreven en mogelijk geplande 4e divisie is niet (meer) aanwezig op deze kaart. Op zowel de voorstudie als op deze kaart zijn de symbolen van de drie divisies als volgt gekleurd; blauw/wit voor de Franse divisies, blauw/rood voor de Bataafse divisie. De grote en centraal gepositioneerde tent van de Franse Generaal Marmont kent dan ook een kleuring blauw/wit. Op de gedrukte kaarten wordt ech-

5. Kaart zonder titel: voorstudie van de *Carte du Camp d'Utrecht, commandé par le Général en Chef Marmont*. - [s.l., s.n]. - manuscriptkaart, 57 x 71 cm. Collectie Museum Bisdom van Vliet, Streekarchief Midden Holland, Gouda inv. no. 8560.

6. *Carte du Camp d'Utrecht, commandé par le Général en Chef Marmont*. - Kamp bij Zeist; Luitenant-Kolonel de Le Fèvre de Montigny, februari 1805. - manuscriptkaart, 57,5 x 70,5 cm. Collectie Museum Bisdom van Vliet, Streekarchief Midden Holland, Gouda inv. no. 8557.

7. Plan général du camp de l'Armée française établi dans la plaine de Zeyst sous les ordres du général en chef Marmont.- An XII. - Circa 1910. - lithografie en manuscript, 49 x 80 cm. Collectie Archives Municipales Châtillon-sur-Seine, Frankrijk, inv. no. 594.

ter regelmatig en foutief ingekleurd blauw/rood voor deze tent gebruikt. Dat bovengenoemde kaartgegevens opeens zeer bruikbaar worden als het gaat om het formuleren van antwoorden op een aantal hypotheses, wordt bevestigd door een vondst van een andere opmerkelijke kaart in het *Fonds Marmont*.

Plan général du camp de l'Armée française établi dans la plaine de Zeyst sous les ordres du général en chef Marmont.- An XII

Deze kaart uit het jaar XII van de Franse Republikeinse kalender (september 1803-sept 1804) met eenzelfde schaal als de *Marmontkaart* is het verbindend element in het onderzoek naar de kaarten van het Zeister kamp.

De kaart vertoont in compositie grote overeenkomsten met de kaart *Carte du Camp d'Utrecht et des Cantonnements ...* (afb. 4) én met de *Marmontkaart*. De overeenkomsten met de bijzondere kaart (afb. 4) zijn niet alleen terug te vinden in de compositie, maar ook, en belangrijker nog, in de structuur van het papier! Ook deze kaart is gedrukt op het kenmerkende 'Van der Ley-papier', dus uitgegeven in 1810 of vlak daarna. En ook hier; deels gelithografeerd en deels handgetekend. En als we een vergelijk trekken met de *Marmontkaart* dan vallen onmiddellijk een aantal verschillen op. Zo is op deze

kaart de vermoedelijke 4e divisie weergegeven, zijn de eenheidskleuren gewijzigd en gegeneraliseerd en is het artilleriekamp en -park eveneens gegeneraliseerd. Verder is opmerkelijk dat de vormgeving van de tent van Generaal Marmont afwijkt ten opzichte van de kaart van Le Fèvre de Montigny. Ook de inkleuring van de tent (rood/wit/blauw) is opmerkelijk. In die zin opmerkelijk dat als we het vergelijk doortrekken met de kaart *Carte du Camp d'Utrecht et des Cantonnements* (zie afb. 4), dan zien we hier grote gelijkenissen ten aanzien van de indeling van het kamp, de gebruikte kleuren en de weergave van onder meer het artilleriekamp!

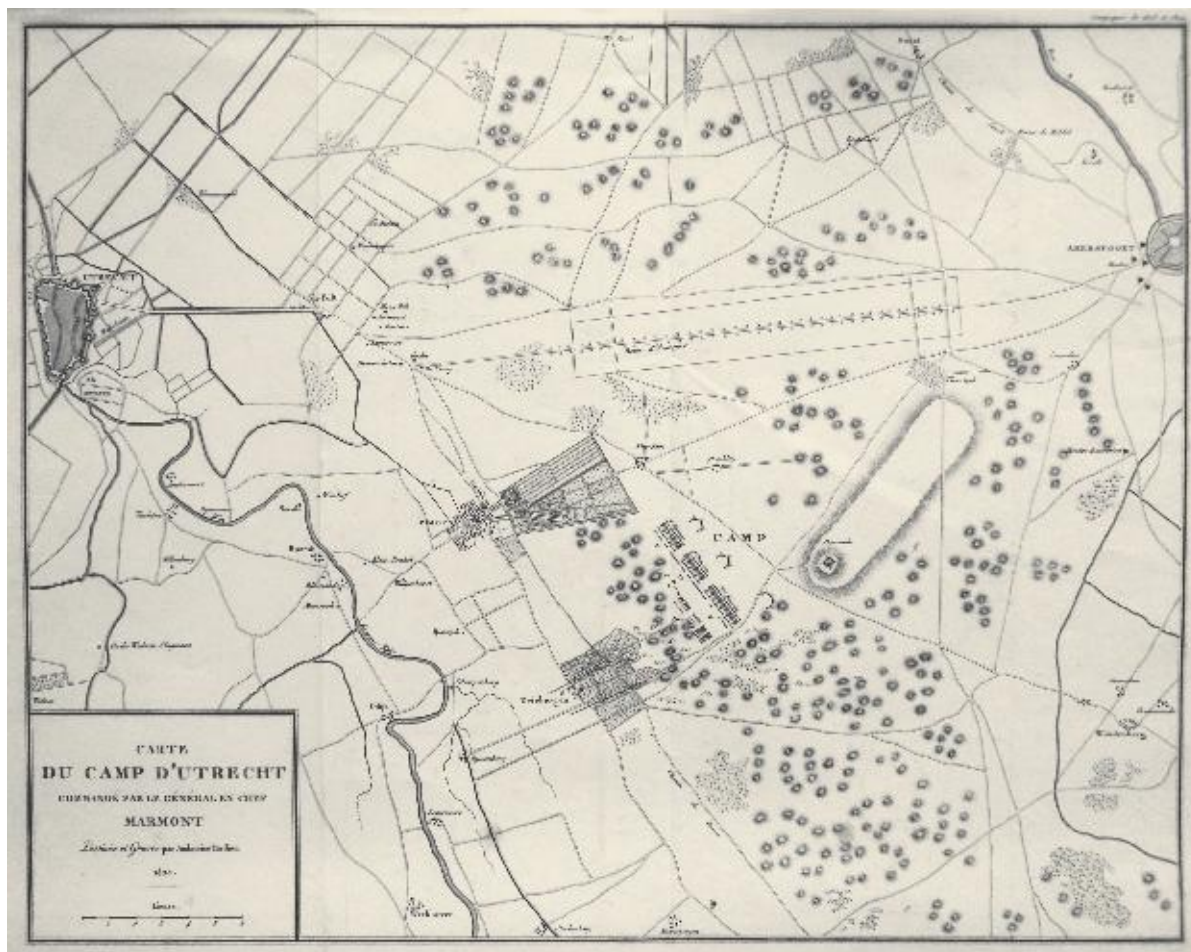
Hoe moet deze kaart dan geplaatst worden in de tijd? In de legenda wordt het jaar XII genoemd. Ondanks het feit dat de Republikeinse kalender in 1810 niet meer in gebruik was wordt deze hier toch gebruikt. Het feit dat zelfs een dergelijk gedetailleerde kaart in 1810 uitgegeven werd bevestigt eens te meer dat het Kamp Zeist van een grote (geschiedkundige) waarde was. Het kamp was inderdaad een schoolvoorbeeld van hoe een militair kampement er uit hoorde te zien. De vraag rijst wel waarom een dergelijke kaart vrijelijk uitgegeven werd. Zeker als het gaat om de *Marmontkaart*. Heden ten dage zou er op zijn minst een kwalificatie als *staatsgeheim* ontstaan. Immers, het kampement zou als een 'high value target' aangemerkt worden. Dat het dreigingsrisico in die periode, gekoppeld aan

de beperkte reactietijd van de Engelsen, niet zo hoog was, moge duidelijk zijn. Bovendien speelde de trots van Generaal Marmont een veel grotere rol; dat een ieder tot in lengte van dagen zich zijn aanwezigheid bij Zeist zal herinneren; de uitgifte van de kaarten hadden eenzelfde oogmerk als de bouw van zijn 'eeuwige' *Pyramide*.

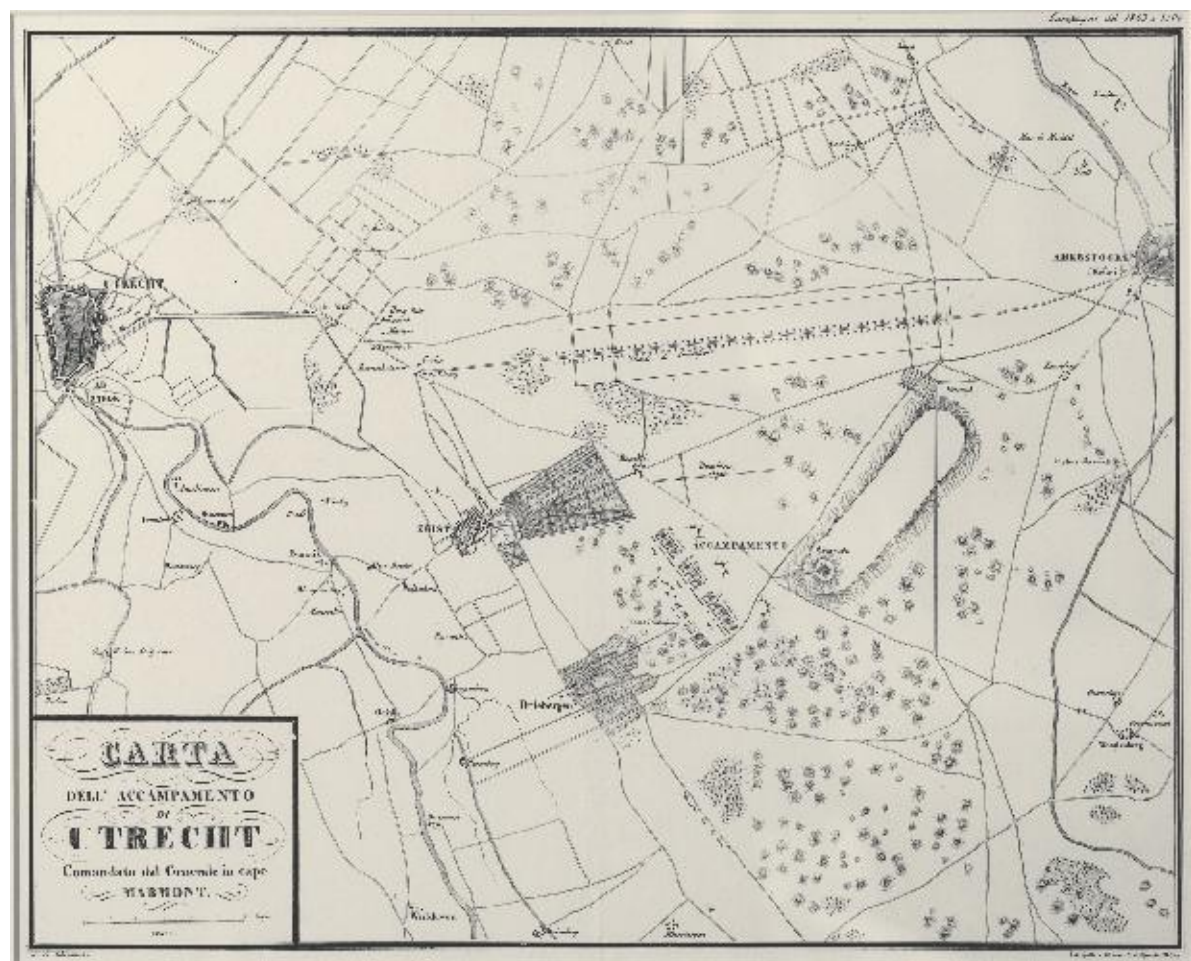
Maar waarom werd de kartografisch betere kaart van Le Fèvre de Montigny dan niet gebruikt voor deze 'Plan général'? Een antwoord op deze vraag moet gezocht worden in de politieke situatie van 1810 en de jaren daarna. Holland werd ingelijfd bij het Franse Keizerrijk en moest het doen met een Franse gouverneur-generaal. Ook in die tijd werden allerlei wetten ingevoerd en lasten opgelegd. Het moet voor de hand gelegen hebben dat het de eer te na was voor de Fransen om de kaart van een Nederlandse luitenant-kolonel te reproduceren voor geschiedkundige doeleinden en als een voorbeeld van de krijgskunst. Bovendien, de relatie tussen de commandanten van Bataafse en Franse zijde was niet opperbest ten tijde van het kamp Zeist. Daarnaast werd de voorkeur gegeven aan het uitgeven van kaarten middels het nieuwe lithografische proces. Dit had duidelijk de voorkeur boven de toen, verouderde, kopergravure.

Of zou de kaart van le Fèvre de Montigny simpelweg over het hoofd gezien zijn bij de vervaardiging van de 'Franse kaarten' rond 1810?

8. *Carte du Camp d'Utrecht Commandé par le général en Chef Marmont Dessinée et Gravée par Ambroise Tardieu. 1820. - Parijs: Treuttel et Wurtz, 1820. - kopergravure, 37 x 46 cm. Collectie Cartografisch Antiquariaat Edward Wells BV inv. no. 82911.*

9. *Carta Dell' Accampamento Di Utrecht, Comandato del Generale in capo Marmont. - Napels(?): Federico Gatti & Gaetano. - lithografie, 37 x 46 cm. Particuliere collectie.*

Er kan gesteld worden dat er twee 'kartografische lijnen' te onderkennen zijn; de Bataafse lijn met de toen actuele kaarten (manuscriptkaart en kopergravures) van het kamp en de Franse lijn met de geschiedkundige kaarten na ont-ruiming van het kamp (lithografie met manuscript). Ook valt op dat de manuscriptkaarten op velijnpapier gemaakt zijn, de kopergravures op het 'oude' handgeschepte papier en de Franse lithografieën met manuscriptaanvulling op geveergeerd papier.

Op welke Franse kaart Le Fèvre de Montigny dan doelde met zijn kritiekuiting is tot op heden onduidelijk, daar er geen andere kaarten van het kamp bekend zijn anders dan hier beschreven. En zolang er geen 'Franse' kaart teruggevonden wordt met een papierdatering uit 1804, zal deze vraag onbeantwoord blijven. Echter, het blijft aannemelijk dat de bijzondere Franse kaart (afb. 4) reeds in het najaar van 1804 gelithografeerd is, maar om reeds genoemde redenen in die tijd niet gedrukt en uitgegeven is. Maar waarom liggen er dan zoveel exemplaren van de *Marmontkaart* in de Universiteitsbibliotheek Utrecht en op andere vindplaatsen? Het antwoord moet hier gevonden worden in het oogmerk van de commandant Marmont (de 'ver-eeuwiging' van zijn legerkamp) en zijn enorme uitstraling en invloed welke hij had in Holland. Immers, Marmont had Le Fèvre de Montigny verzocht om een kaart te vervaardigen die 'zowel voor de geschiedenis als tot instructie der militaire scholen' zou kunnen dienen. Dat het kamp niet snel vergeten was blijkt ook uit de aanwezigheid van een tweetal later uitgegeven kaarten.

De kaarten van Tardieu en Salvatori

In 1820 verscheen een kleine kaart van het kamp bij het overzichtswerk van militaire gebeurtenissen door Mathieu Dumas, *Précis des événements militaires ou essais historiques sur les campagnes de 1799 à 1814*. Deel negen en tien van dit werk betreffen de *Campagnes de 1802 et 1804*, ze zijn uitgegeven in 1820. De kaarten bevinden zich in een afzonderlijk *Recueil de Plans et de Cartes* (zie afb. 8).

Een identieke kaart, echter met Italiaanse tekst, verscheen in ca. 1830 (zie afb. 9). Deze kaart gelithografeerd en uitgegeven door Federico Gatti en Gaetano Dura te Napels, kent dezelfde afmeting en kaart-schaal als die van Tardieu. Het betreft

een duidelijke kopie, weliswaar met Italiaanse annotaties op de kaart. Maar opmerkelijker is de bron die Tardieu gebruikt heeft; namelijk de *Marmontkaart* als het gaat om de (gedetailleerde) weergave van het kamp, de kanonopstellingen voor de divisies in het open terrein en het (micro-) reliëf, en kaarten van o.m. Hendrik de Leth en Isaac Tirion (achttiende eeuw) voor de topografie buiten het kampterrein. Een Fransman die dus de 'Nederlandse lijn' gevolgd heeft. Op zich niet geheel vreemd, daar de 'Franse kaarten' van het kamp deels manuscript zijn en zodoende zeer zeldzaam.

Gerrit Moll

Marmont heeft maar kort kunnen profiteren van de gedrukte kaart van 'zijn' kamp. Zoals hierboven gezegd scheepte hij begin augustus in voor een invasie van Engeland, en trok, toen dat niet doorging, met zijn leger naar Centraal Europa.

Het is de vraag wat er met de voorraad kaarten gebeurde en of ze werkelijk voor instructie gebruikt zijn. De Utrechtse hoogleraar Gerrit Moll (1785-1838) had 45 exemplaren van de kaart in zijn collectie. Hoewel fortificatieleer niet op de eerste plaats zijn belangstelling had sprak hij er op zijn colleges wel eens over en verzamelde hij ook een groot aantal oorlogskaarten. Heeft hij die 45 exemplaren aangeschaft om in een soort 'studenten-practicum' - als dat in de vroege 19de eeuw al bestond - te gebruiken? Dit is zeer wel mogelijk, daar de kaart van een hoog kartografisch niveau was met een belangrijke thematiek, namelijk een militair kampement. Het betrof hier een schoolvoorbeeld van de dispositie van een zeer grote legereenheid.

Daarnaast, de invloed die het kamp bij Zeist had was toentertijd enorm. Zoals dhr. Loenen, auteur van het boek *De Pyramide van Austerlitz* terecht stelt, lag de werkelijke macht in 1804 en 1805 niet in Den Haag maar op de woeste heidevelden begrenst door Zeist, Driebergen en Woudenberg.

Literatuur

Blijdenstijn, Roland 2008. *De Pyramide van Austerlitz: Een herinnering aan de Franse Tijd in Nederland*. 3de herz. druk. Utrecht: Provincie Utrecht; Amsterdam: Stokerkade.

- Egmond, M. van 2009. *Covens & Mortier: A Map Publishing House in Amsterdam, 1685-1866*. Utrechtse Historisch-Cartografische Studies; 8. Houten: HES & De Graaf.
- Harms, J., en M. Donkersloot-de Vrij 1977. *Catalogus van de kaartencollectie Moll*. Utrecht: Universiteitsbibliotheek. No. 662.
- Krogt, P.C.J. van der 1985. *Advertenties voor kaarten, atlanten, globes e.d. in Amsterdamse kranten, 1621-1811*. Utrecht: HES Uitgevers.
- Loenen, R. 2008. *De pyramide van Austerlitz. Monument van De Franse Tijd*. Uitgebreide en herziene herdruk van [1804-1811]: Austerlitz. *Pyramide, Frans-Bataafs Kamp en Dorp*. Driebergen-Rijsenburg: Uitgeverij Kleine Geschiedenis van de Heuvelrug.
- Marmont, Auguste Frédéric Louis Viesse de, duc de Raguse, *Mémoires du maréchal Marmont duc de Raguse: de 1792 à 1841: imprimés sur le manuscrit original de l'auteur* (Paris, 1856-1857) 9 delen. Digitale ed.: Bibliotheca Gallica.Marmont. Aldaar blz. 238.

Bronnen

- Den Haag, Nationaal Archief, Arch. ministerie van Oorlog, toegang 2.01.14.03; archief Eerste Commissaris over de Franse troepen in dienst der Bataafse Republiek; 1795-1798 (lees: 1808).
- Châtillon-sur-Seine, Frankrijk, Archives Municipales, Fonds Marmont.
- Gouda, Streekarchief Midden Holland, Collectie Museum Bisdom van Vliet; Staverden, Collectie Cartografisch Antiquariaat Edward Wells BV; Middelburg, Kunsthandel Th. Laurentius.

Noot

* Met dank aan de heer Rutger Loenen voor zijn hulp.

Summary

The Carte du Camp d'Utrecht from 1805 / Harald Fredriks

The map collection of the University of Utrecht contains 45 different versions of the so called 'Marmontkaart' (the 'Marmont Map'). What kind of map are we dealing with? Which other maps were made of General Marmont's military encampment near Utrecht? This article leads us through the historical cartography with regard to the different maps of the Camp near Utrecht during the French domination of the Netherlands in the early 19th century.